

NIEUWE UITGAVEN

[RECENSIE]

Janneke Weijermars, *Stiefbroeders. Zuid-Nederlandse letteren en natievorming onder Willem I, 1814-1834*, Hilversum, Verloren, 2012, 424 pp., ISBN 9789087043100

Dit is een bewerking van het proefschrift waarop de auteur, die nu onderzoeker is aan de Radboud Universiteit Nijmegen, in 2012 promoveerde aan de Universiteit Antwerpen. *“De Zuid-Nederlandse literatuur en het literaire bedrijf vanaf 1814 tot vlak na de Belgische Omwenteling in 1830 is het onderwerp van dit boek.”* Die literatuur begon in 1814, na de val van Napoleon, met vreugdezangen door Jan Frans Willems en tijdgenoten op het herstel van het vrije België. *“De vraag is of dat Belgische lied, ofwel de Belgische literatuur, van klank veranderde door de eenwording met de Noordelijke Nederlanden. (...) Werd (of bleef) het een Vlaamse, Brabantse, Belgische, Nederlandse of Hollandse letterkunde?”* Voorlopig bleef het alvast een Belgische. De gezamenlijke strijd van Hollanders en Belgen bij Waterloo op 18 juni 1815 werd door Willem I aangegrepen als oorsprongsmythe van *“de nieuwe Nederlandse Staat”*. De schotwonde die de kroonprins daar had opgelopen werd daarbij opgevoerd als de bevestiging van de identificatie van die staat met het Huis van Oranje. Met die klemtoon werd Waterloo bezongen in het Noorden, maar niet in de *“talloze Zuidelijke Waterloo-publicaties (...) waarin men vooral focuste op de rol van de Belgen tijdens de veldslag”*, zoals op de gesneuvelde Antwerpenaar generaal Van Merlen.

Naar aanleiding van de aankondiging op 1 oktober 1814 door Willem I, in het *Journal officiel du Gouvernement de la Belgique*, dat het *“billijk is, dat het gebruik der Nederlandse taal, welke de landtaal is, in al die gedeelten van België hersteld worde, alwaar dezelve gebruikelijk is en algemeen verstaan wordt”*, ontstond er een jarenlang debat in pamfletten en tijdschriften, over de vraag welke de nationale taal van België was. Voor sommige auteurs was dat het Frans, voor andere zoals Leo De Foere en Willems het Nederduits. Om dit laatste te bewijzen begon Willems aan de studie van de geschiedenis der Belgische letterkunde, die zijn levenswerk zou worden.

Intussen was hij actief in het door Antwerpse onderwijzers gestichte genootschap Tot Nut der Jeugd, dat de literatuur beoefende, vooral de Nederduitse maar ook de Franse. Hij behoorde daar tot een vooruitstrevende groep die de rede en de wetenschap aanpreef, contact zocht met Hollandse letterkundigen en hen tot voorbeeld nam, en die het vaderland verbond met de vorst. Maar de meeste actieve leden verheerlijkten het katholieke geloof, wezen de *“valse rede”* van de verlichting af, en zwegen over het Oranjehuis.

“Willems slaagde er rond 1819 in rond het genootschap enige interactie tussen Noord en Zuid te bewerkstelligen.” Hij had daarvoor de medewerking van Bernard Schreuder, de katholieke Amsterdammer die in 1817 tot directeur van de rijksnormaalschool in Lier was benoemd. In 1820 verwierf Tot Nut der Jeugd de titel ‘koninklijk’, waarmee de regering een aantal literaire genootschappen aan het regime wist te binden. Maar dat lijkt een crisis binnen de vereniging veroorzaakt of versneld te hebben: vier actieve leden haakten plotseling af. Nochtans, *“Willems was het niet om verhollandsing, maar om een uitwisseling te doen waarin Noord en Zuid gelijkwaardig participeerden”*. Dat was voor velen toch een brug te ver, en de priesters Jan Buelens en Isfridus Thys maakten er een godsdienstige zowel als een politieke zaak van. Aan de andere kant was het de regering en de meeste Hollandse letterkundigen die het regime en Willems steunden, wel om verhollandsing te doen. Zij streefden naar de overname in het Zuiden van het superieure Hollandse cultuurpatroon, in de taal (onder meer de spelling-Siegenbeek), in de letterkunde die uit de oudbakken rederijkerij moest worden opgetild, en in de hele samenleving die op het patroon van de Nederlandse verlichting moest worden gemodelleerd.

“De Hollandse ambtenaren en onderwijzers die in het Zuiden aan het werk gingen, mengden zich rond 1820 praktisch allemaal in nieuwe en bestaande Zuidelijke letterkundige genootschappen. Zo ontstond er, naast het traditionele rederijkerscircuit, in de grote steden een nieuw genootschappelijk netwerk dat voornamelijk door Hollanders opgericht en gedragen werd.” Het propageerde uiteraard de Hollandse letterkundige standaard zowel als de Hollandse taalnorm en de cultus van het verlichte Oranjeregime. Na enkele jaren was er ruimte voor periodieke publicaties van dit slag. In 1825 en 1826 verscheen het weekblad *De Argus*, gesticht door Lodewijk Visscher die het redigeerde met Jan Wap: twee Noord-Nederlanders die zich in het Zuiden gevestigd hadden. Wap was bovendien de samensteller van de *Belgische Muzen-Almanak*, van 1826 tot 1830 *“qua verspreiding en portee zonder twijfel de meest invloedrijke Zuidelijke almanak in de Hollandse tijd. (...) De redactie ging dus uit van de Hollandse dichtkunst die in het Noorden al tot bloei was gekomen, en die de Zuiderlingen moest inspireren.”* De almanak werd voor het overgrote deel gevuld met stukken van noordelijke auteurs, die teksten afstonden met het oog op de beschaving van de inboorlingen van het Zuiden.

“Er bestond ook weerstand tegen Waps benadering. (...) In tegenstelling tot het patroon waarin de Noordelijke dichtkunst steeds als bron werd gezien voor de letterkunde in het Zuiden, voerde bijvoorbeeld Prudens Van Duyse in de Belgische Muzen-Almanak voor 1829 het Vlaamse dichterschap en ‘Vlaandrens Poëzie’ op als zelfstandige entiteit (...) nu ‘Vlaandrens volk’ door Willem I was ‘verlost’.” Ook Jan Frans Willems *“bleef volhouden in het aandragen van ‘Brabantse poëzie’ voor de Belgische Muzen-Almanak in een eenvoudige vertellende stijl.”* En hij *“schoof in de almanak voor*

1830 de zestiende-eeuwse Zuid-Nederlandse dichter Jan Van der Noot als literair model naar voren" tegenover "de Hollandse zeventiende-eeuwse voorbeelden waarmee de Zuiderlingen om de oren werden geslagen (...), Vondel, Hooften Cats." Beiden wilden wel één Nederlandse letterkunde, en aanvaardden beïnvloeding door het literair meer ontwikkelde Noorden, maar geen verhollandsing.

In het vroege voorjaar van 1830 verscheen in Gent een hekeldicht in circa duizend verzen, *De Wanorde en Omwenteling op den Vlaamschen Zangberg* van Prudens Van Duyse. Dat was de eerste Vlaming die op het gebied van de literaire kritiek zijn hoofd boven het maaiveld durfde uit te steken, en hij bracht de eerste substantiële pennenvrucht van een Vlaming die door Hollandse docenten was opgeleid: door Visscher in Leuven en Schrant in Gent. "Van Duyse was in hoge mate schatplichtig aan het werk dat Visscher en Wap in de Zuidelijke Nederlanden hadden verzet. Hij deelde met hen zijn scherpe toon, zijn romantische literatuur-opvatting en de liefde voor het hekeldicht." Hij noemde de rederijkers met hun veelschrijverij en hun wedstrijden een vloek voor de zuidelijke literatuur, al erkende hij dat ze de aandacht voor de moedertaal hadden onderhouden, zelfs in de Franse tijd. Volgens hem moesten de Vlaamse schrijvers de kunstschat van het koninkrijk verrijken, maar ook een eigen Vlaamse poëtica ontwikkelen.

"Over het algemeen", besluit Weijermars, "was het Zuid-Nederlandse literaire systeem in de Hollandse Tijd veel 'Vlaamsers' (en in het geval van Willems 'Brabantsers') dan tot nu toe werd aangenomen. De verschillen tussen het Noordelijke en Zuidelijke systeem werden onder meer onderstreept door de literaire kritiek uit Noord en Zuid." Wel hadden "veruit de meeste Zuidelijke literatoren in de Hollandse Tijd blij gegeven van een besef samen tot één familie te behoren" met het Noorden, en zou hun beïnvloeding door de noordelijke literatuur blijvend zijn. Daarentegen voelde het bestuur van de (noordelijke) Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels, in haar jaarverslag over 1831, zich "ook enigszins bemoedigd, door het vooruitzicht van toch éénmaal ontslagen te zullen worden van die hatelijke, ons opgedrongen stiefbroeders". – Deze term werd dan de titel van dit boek.

De auteur spreekt van een Zuid-Nederlands literair systeem, Vlaams bij Van Duyse en Brabants bij Willems. Hoe groot was het verschil tussen die twee? De Dendermondenaar Van Duyse was een literator geworden door mee te draaien in het rederijkerscircuit in de steden en dorpen van het vroegere graafschap Vlaanderen, waar nu nog 'de Ronde van Vlaanderen' gereden wordt. Hij gebruikte de woorden Vlaanderen en Vlaams ook in een ruimere betekenis, maar richtte zich tot "Belgis zonen" met zijn *Wanorde en Omwenteling op den Vlaamschen Zangberg*. Hij noemde de Nederlandse taal die van Bataven en Belgen. De Brabander Willems zou levenslang de Belgische letterkunde blijven bestuderen en uitgeven, onder meer in zijn tijdschrift *Belgisch Museum*. Was er in het Verenigd

Koninkrijk wel veel verschil tussen beiden?

Mijn samenvatting kan niet heel de rijkdom weergeven van dit indrukwekkende, vernieuwende werk, dat van blijvende betekenis zal zijn. Ik vond er slechts één minpunt in. De mislukking van de natievorming in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden wordt, volgens de traditionele mythische voorstelling, uitsluitend toegeschreven aan de spanningen over de godsdienst en de taal, tot en met de kwakkel over “*de volledige taalvrijheid in het Zuiden*” die zou zijn toegestaan door Willem I in juni 1830. Het ging in werkelijkheid om de tegenstelling tussen twee protonaties, waarin de taal een geringe rol speelde en de godsdienst inderdaad een belangrijke. Maar die tegenstelling draaide in grote hoofdzaak rond de eis van de Hollandse protonatie om het Oranje-absolutisme te handhaven, als waarborg voor de bestendiging van de grove achteruitstelling en fiscale uitbuiting van het Zuiden. Of ging het in de hele Europese *Völkerfrühling* van 1830 en 1848 vooral over de godsdienst? Nee, vooral over het beëindigen van het absolutisme.¹

[Lode Wils]
